

Patrologije. Latinski je tekst potpisan tako da omogućava brzo pronalaženje paralelnih mjesta i olakšava tako rad s edicijom, što će sigurno svaki istraživač sa zahvalnošću pozdraviti.

Monografsko izdanje *Češkoga glagoljskoga Comestora* predstavlja rezultat dugogodišnjega znanstvenoga angažiranja autorice na istraživanju staročeške kulturne baštine pisane hrvatskom glagoljicom. Zaslugom L. Pacnerove znanstvenoj su javnosti u suvremenim izdanjima dostupni svi danas poznati češko-glagoljski tekstovi.

Rezultati ovoga izdanja neoporecivo potvrđuju svrhu i izvanrednu korist svih sličnih sintetičkih izdanja odlomaka koji se postupno identificiraju i samostalno obrađuju dok se ne uklupe u jednu cjelinu. Češka slavistika, a osobito Slavenski institut Češke akademije znanosti, ovim izdanjem daje primjer i inspiraciju za slične izdavačke pothvate.

ZDENKA RIBAROVA

IRVIN LUKEŽIĆ: *Knjiga brašćine Sv. Marije Tepačke u Grobniku*. Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine. Rijeka 2002., 431 str.

Riječ je o izdanju blagajničke knjige grobničke bratovštine Sv. Marije Tepačke, vođene kancelarijskom kurzivnom glagoljicom od 1539. do 1623. godine. Izdanje sadrži faksimil glagoljskoga rukopisa, njegovu latiničnu transkripciju i uvodne tekstove koji donose opis rukopisa, osnovne podatke o jeziku i pismu te o duhovnom i kulturno-povijesnom ozračju iz kojega izrasta blagajnička knjiga. Za transkribiranim tekstom slijedi *Tumač riječi i termina* te dva kazala: *Kazalo imena* i *Kazalo mjesta*. Na kraju knjige nalazi se sažetak na trima jezicima: hrvatskome, njemačkome i engleskome.

Nakon kratkoga *Uvoda* o pronalasku i važnosti blagajničke knjige slijedi *Opis rukopisa*. Autor se nadovezuje na podatke Vjekoslava Štefanića, koji je prvi opisao blagajničku knjigu u *Glagoljskim rukopisima Jugoslavenske akademije II* (JAZU, Zagreb, 1970., 205-208). Rukopis se sastoji od 134 papirna folija duguljasta oblika, veličine 35,6 x 12,5 cm, koji su mjestimice oštećeni. Glagoljska folijacija pokazuje da je rukopis nepotpun: nedostaje ukupno 25 listova. Na početku nedostaju četiri lista, zbog čega je Štefanić pretpostavio da su se bilješke počele voditi 1537. godine. Na neispisanim stranicama dodane su u 18. i 19. stoljeću hrvatske i latinske bilješke latinicom. U trećem poglavlju (*Jezik i pismo*) jezik blagajničke knjige okarakteriziran je kao konzervativna

grobnička čakavština 16. i 17. stoljeća s rijetkim elementima književnoga jezika. Autor nabraja neke arhaične fonološke i morfološke elemente te ističe njihovu važnost za povijesnu dijalektologiju. Pismo je kancelarijska kurzivna glagoljica 16. stoljeća (uz spomenute dodatke na latinici). Popis grafema donosi se abecednim redom i iscrpno se objašnjava pisanje pojedinih grafema u različitim pozicijama. Četvrto poglavlje (*Kulturno-povijesna ishodišta*) govori o povijesti Grobnika u vrijeme pisanja knjige: o vladavini Zrinskih i Frankopana na tom prostoru, o turskim napadima, o gospodarskim prilikama. Autor naglašava ulogu Bernardina Frankopana, za čije je vladavine Grobnik postao značajnim središtem glagoljaške pismenosti i kulture. U petom se poglavlju (*Duhovno ozračje*) objašnjava pojam, uloga i organizacija bratovštine u srednjem vijeku, kada se je duhovna dimenzija čovjekova života prepletala s društvenom. Bratovština je bila pučka (laička) udruga koja je imala duhovnu, karitativnu i društvenu ulogu: njegovanje pučke pobožnosti, pomoć bolesnoj i siromašnoj subraći, održavanje crkve, organizacija školovanja i kulturnih priredaba. Na čelu joj je bio upravitelj (bravar ili kastald), koji je organizirao gospodarske i građevinske poslove, brinuo se i odgovarao za bratovštinsku imovinu (koja se je sastojala od zemljišnih posjeda, kuća i domaćih životinja dobivenih od dobročinitelja – fundatora) te vodio knjigu računa. Birao se na godišnjoj skupštini u nedjelju nakon svetkovine crkvenoga patrona (Marijina Uznesenja).

Najopširnije je VI. poglavlje (*Brašćina Sv. Marije Tepačke*), u kojem se ističe da je to najstarija takva udruga na području današnje *Grobinščine*. Ne zna se tko ju je i kada osnovao, ali pretpostavlja se da su to mogli biti pripadnici flagelantskoga pokreta, na što upućuje ime bratovštine (prema glagolu *tepsti* članovi su se nazivali tepcima, a bratovštinska kuća Tepča). Autor temeljito prikazuje povijest i razvoj flagelantskoga pokreta od njegovih začetaka u Italiji do zabrane bulom pape Klementa VI. iz 1349. godine. Korijeni bratovštine leže u srednjovjekovnome marijanskom kultu, što autor potkrjepljuje nabranjem ostalih bratovština posvećenih Gospi.

Bratovština Sv. Marije Tepačke prvi se put spominje 1451. godine u knjizi riječkoga notara Antonija de Renna. Kao pokretač svih vjerskih i društvenih događanja bratovština je okupljala vjerojatno sve mjesno stanovništvo. Na važne svetkovine – Božić, Uskrs i Uznesenje Marijino (Stomorinu) – članovi su se okupljali u svečane procesije, darivali siromašne i bolesne članove te obitelji pokojnika. Osim potporom domaćega klera i feudalnih gospodara, Zrinskih, bratovština je stjecala prihode samostalnom gospodarskom proizvodnjom i

trgovinom. Bavili su se uglavnom vinogradarstvom i ovčarstvom, tako da su prodavali višak vina, stoke, mesa, vune, kože, sira i skute.

Krajem 17. stoljeća počinje zamirati djelatnost bratovštine. Autor pretpostavlja da je razlog tomu bio nepovoljan materijalni položaj, ali i novi uvjeti života i novi oblici privređivanja. Nakon što je crkva Sv. Marije predana brizi grobničkoga kaptola (ubrzo zatim promijenila je funkciju postavši grobljanskom kapelom, a kao takva je napuštena 1811.), bratovštinska imovina prešla je pod crkvenu upravu, pa se bratovština početkom 18. stoljeća potpuno ugasila. Njezinu djelatnost nastavlja grobnička Braščina Sv. Ružarija. Crkva Sv. Marije nije se sačuvala.

Vrste novca, mjere za različite namirnice, način vođenja bilježaka, izvori prihoda i troškova čine sadržaj VII. poglavlja (*Gospodarske bilješke*).

Kratko poglavlje *Transliteracija i transkripcija* (VIII.) govori o postupku prenošenja teksta u latinicu. Rukopis je najprije transliteriran, a zatim transkribiran, tako da ima suvremeni pravopis i interpunkciju (tako je na primjer poluglas u transkripciji izostavljen jer predstavlja samo pravopisni znak). Dijelovi koji su u originalu kraćeni (pod titlom) rekonstruiraju se u oblim zagrada. Intervokalno *j* također je u oblim zagrada ako ga nema u originalu. Fonemi /*l*/ i /*n*/, pisani u originalu kao *l* i *n*, navode se kao *lj* i *nj* u oblim zagrada. Dijelovi čija se transliteracija znatno razlikuje od transkripcije donose se (transliterirani) u bilješkama. Izgled i dužina redaka u transkripciji odgovaraju onima u rukopisu.

Deveto poglavlje donosi *Tekst blagajničke knjige Braščine crkve Sv. Marije Tepačke na Grobniku 1539.-1623*. Transkribirani tekst na više od dvije stotine stranica prethodi faksimilu, koji zauzima 135 stranica izdanja (na svakoj su stranici osim na prvoj po dvije stranice originala). Oštećena (nečitljiva) mjesta u transkripciji su obilježena nizovima točaka, a djelomično čitljiva ili nejasna mjesta označena su upitnikom. Letimična provjera transkribirana teksta pokazuje da su na pojedinim mjestima učinjeni propusti u čitanju, pa i u slogu. Na više je mjesta ispušten po jedan, pa i više redaka, na primjer na 98. stranici 25. redak stranice 36a (48 po drugoj paginaciji) originala: *prodah vina l(i)b(a)r 15* (usp. faksimil, str. 290); na 99. str. 2. redak str. 37a (49) originala: *dah tomasovi neve[s]ti (?) za vino l(i)b(a)r 17(?)* (usp. faksimil, str. 291); na 180. str. 27. redak sa str. 87a (107): *dah za ulji l(i)bre 4 so(ldini) 16* (usp. faksimil, str. 341); na 179. str. tri retka: 15. i 19. redak sa str. 87a (107): *dah za 1 pol(ovni)k irže (?) so(ldini) 50; dah za edan star žita libre 4 so(ldini) 10* (usp. faksimil, str. 341); 7. redak str. 86b originala: *prieh za tri bravi l(i)b(a)r 18(?)*, zbog

čega redak ispred glasi *pri(j)eh za tri brava l(i)bre 3* umjesto originalnoga *prieh za ednoga brava l(i)bre 3* (usp. faksimil, str. 341). Do miješanja dvaju redaka zbog ispuštanja dijela teksta došlo je i na 98. str. – ispušteni 28. redak sa str. 35b originala glasi *za tamiên so(ldina) 2*, a u retku ispred njega stoji: *Dah za pap(a)r so(ldina) 2* umjesto *Dah za pap(a)r so(ldini) 5* (usp. faksimil, str. 290). Pogrešno su pročitane pojedine riječi, na primjer: u 22. retku sa str. 35a (47) originala *proso* (str. 97) umjesto *po so(ldini)* (usp. faksimil, str. 289); u posljednjem retku str. 36a (48) originala *(nj)ive* (str. 99) umjesto *hiše* (usp. faksimil, str. 290); u 11. retku str. 85a (104) originala *okrut* (str. 176) umjesto *skopca* (usp. faksimil, str. 339); u 24. retku str. 86a (106) originala *popa* (str. 178) umjesto *antona* (usp. faksimil, str. 340); u 31. retku str. 34b originala *so(ldini) 16* (str. 96) umjesto *i beč* (usp. faksimil, str. 289); u 9. retku str. 35a (47) originala *papar* (str. 96) umjesto *pdprani* (usp. faksimil, str. 289), što vjerojatno treba razvezati kao *p(o)dp(i)rani*. Taj izraz označava posao podupiranja trsja u vinogradu (autor ga objašnjava u rječniku pod natuknicom *popirač*), a zabilježio ga je Vj. Štefanić (nav. djelo, str. 206) na drugom mjestu: sa str. 12b originala. Ima pogrešno pročitanih slova (str. 97, orig. str. 35b: u 4. retku *za* umjesto *na*; u 8. retku *oriže* umjesto *oriži*; u 9./10. retku *v Dra/zi* umjesto *v dra/gi*; u 26. retku *ribe* umjesto *ribi*; usp. faksimil, str. 290).

Blagajnička knjiga bratovštine Sv. Marije Tupačke u Grobniku važan je izvor dijalektoloških podataka – kako fonoloških i morfoloških, tako i leksikoloških, što zahtijeva pouzdano čitanje. Sam autor uostalom naglašava da je »jezična slika konkretnoga organskoga govora koja se nazire iz transkripta knjige, vjerodostojna u tolikoj mjeri da može biti pouzdanom podlogom za buduću dijakronijsku raspravu o upravo tome organskome govoru prije pet stoljeća« (str. 12). Osim jezikoslovce ovo će izdanje – posvećeno desetoj obljetnici grobničke Katedre čakavskoga sabora – zasigurno privući čitatelje zainteresirane za kulturnu, narodnu, društvenu, vjersku i napose gospodarsku povijest srednjega vijeka. Zbog toga ono predstavlja dobitak, ali i poticaj za daljnje objavljivanje takvih rukopisa.

SANDRA SUDEC